

Yıl: 2, Sayı: 5, Aralık 2015, s. 159-178

INESJOURNAL
ULUSLARARASI EĞİTİM BİLİMLERİ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL EDUCATION SCIENCE

Nazlı GÖKÇE¹

COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA HOŞGÖRÜ²

Özet

Hoşgörü; doğruluk değerlerini dikkate almadan toplumda farklı dil, cins, din, inanç ve düşüncelerin de bulunabileceğini kabul etme, bunlardan rahatsızlık duymama ve saygılı olma halidir. Geçmiş de olduğu gibi bugün de hem ülkemizde hem de dünyada huzuru ve barışı sağlamada hoşgörüye, hoşgörü eğitimine ve demokrasi eğitimine büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm dünyada demokrasilerin, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamların gelişmesi ve insan haklarının hayata geçirilmesi hoşgörü eğitiminden geçen ve sonuçta yine hoşgörüye giden yollar olarak görülmektedir. Hoşgörü eğitimi belli derslerle ve programlarla sınırlandırılmayacak kadar önemli bir konudur. Bu nedenle çalışmada öğrencilere hoşgörü kazandırmada coğrafya eğitiminin yerini ve önemini ortaya koyabilmek amacıyla Coğrafya Dersi Öğretim Programı hoşgörü eğitimi açısından incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nda hoşgörü eğitimi ile ilgili kazanımların çoğunlukla Beşeri Sistemler, en az ise Doğal Sistemler öğrenme alanlarında olduğu görülmüş ve kimi kazanım ve etkinliklerin hoşgörü eğitimi için bir fırsat oluşturabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Dersi Öğretim Programı, Hoşgörü, Hoşgörü Eğitimi, Coğrafya Eğitimi.

TOLERANCE WITHIN THE INSTRUCTIONAL PROGRAM FOR GEOGRAPHY COURSE

Abstract

Helping individuals procure the value of 'tolerance' bears paramount significance in order to maintain and sustain peace and tranquility in the world, composed of people with different race, language, religion, gender, and socio-economic features. The advance of democratic, economic, social, and cultural aspects of life and practice of human rights throughout the entire planet have to pass through the path of tolerance education, in one

1 Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, nazliu@anadolu.edu.tr

² Bu çalışma, 20-22 Nisan 2012 tarihlerinde, İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumunda sunulan sözlü bildiri geliştirilerek hazırlanmıştır.

way or another. Tolerance education is too broad a concept to restrict within the borders of some courses or programs. Therefore, this research examines the instructional program for Geography Course via tolerance education glance. One of the qualitative research methods, document analysis has been employed in this study. Distilled from this research is the fact that most outcomes regarding tolerance education are enclosed within the learning domain of Human Systems, and the least are scattered in Natural Systems. Furthermore, some outcomes and activities have been noted as opportunities for tolerance education.

Keywords: Instructional Program for Geography Course, Tolerance, Tolerance Education, geography Education.

GİRİŞ

Farklı ırk, dil, din, cinsiyet, sosyal ve ekonomik özelliklere sahip insanlardan oluşan dünyamızda huzuru ve barışı sağlamada insanlara "hoşgörü" değerinin kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Hoşgörü; doğruluk değerlerini dikkate almadan toplumda farklı dil, cins, din, inanç ve düşüncelerin de bulunabileceğini kabul etme, bunlardan rahatsızlık duymama ve saygılı olma halidir (Atalay, 2008; Keleş, 1995; Neufeldt, 1994; Öner, 1995; UNESCO, 1995). Başka bir deyişle affetme, kusura bakmama, farklılıkları anlayışla karşılama, medenî olma ve düşünceleri karşılıklı anlayış içerisinde tartışabilmedir (Aslan, 2001). Bu nedenle hoşgörü, insana özgü, insanı yücelten ve daha çok insan yapan en önemli erdemlerden biri olarak kabul edilmektedir (Canto-Sperber, 1996: 175; Kavcar, 1995: 1; Pasamonik, 2004: 208; Ricoeur, 1996: 161; Widmalm, 2005: 233). Bununla birlikte kültürler, gelenekler ve dinler arasında barış fikrinin gelişmesini sağlayan en temel unsur olarak görülmektedir (Bilgin, 1998; United Nations Information Service [UNIS], 2004).

İnsanlar arası ilişkilerde dengeyi koruyan ve onları birbirlerine yakınlaştıran hoşgörü, duygusal bir tavır olarak bireyin her konuda hemfikir olması, aldırış etmemesi, olaylara kayıtsız kalması veya kendi inançlarından ve öz benliğinden taviz vermesi değil; farklılıkların bilincine varması, değişik düşünce ve kimliklere anlayışla bakabilmesidir (Yürüşen, 2001; UNIS, 2004). Bundan dolayı haksızlık, kötülük, çirkinlik ve adaletsizlik karşısında susmak, bilerek yanlışlıklara göz yummak hoşgörü olarak değerlendirilemez (Canto-Sperber, 1996: 181; Gürkaynak, 1995: 33). Çünkü hoşgöründe esas olan, kimsenin zarar görmemesidir. Hoşgörünün zıddı olan hoşgörüsüzlük ise basit bir nezaketsizlikten başlayarak kasıtlı yok etme girişimlerine ve bunun için güç kullanmaya kadar gidebilmektedir (Bilgin, 1998). Pek çok toplumda bireyler arasında baş gösteren düşünce farklılığı zamanla bir ilke ayrılığına dönüşebilmekte ve her iki taraf da diğer tarafın yanlış olduğunu ve ona katılmanın suçluluğu paylaşmakla aynı anlama geldiğini düşünebilmektedir. Bu da, anlaşmazlıkların şiddete dönüşmesine ve kuvvete başvurulmasına neden olabilmektedir (Russell, 1997). Dolayısıyla bugün dünya üzerinde artan hoşgörüsüzlük bulutları, kendini şurada ya da burada etnik savaşlar, ırk çatışmaları, önyargıların geri dönüşü, uygarlıklar arası karşıtlıklar olarak göstermektedir. Bu noktada, hoşgörü eğitimi, insan haklarının en başında temel bir hak olarak belirlemekte, bu eğitimin verilmeyişinin veya farklı verilmişinin, dünyadaki dengesizlikleri daha arttıracak endişesi doğmaktadır. Tüm bu nedenlerle acilen uluslararası ve ulusal düzeylerde eğitimin temeline hoşgörüyü oturtmak gerekmektedir (UNIS, 2004; Colesante ve Biggs, 1999; Gürkaynak, 1995; Halstead ve Taylor, 2000; Dağlı, 1995; UNESCO, 1994).

Tüm dünyada demokrasilerin, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamların gelişmesi ve insan haklarının hayata geçirilmesi ancak hoşgörü eğitiminden geçen ve sonuçta yine hoşgörüye giden yollar olarak görülmektedir (Colesante ve Biggs, 1999: 186). Hoşgörü ile vatandaşlık arasındaki yakın ilişki, hoşgörünün ulusal ve uluslararası belge ve yasalarda da yer bulmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle hoşgörünün dünya genelinde inşa edilmesi için yarım yüzyıldır çaba sarf edilmektedir. Bu bağlamda 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, hoşgörü eğitimi için evrensel bir anayasa niteliği taşımaktadır. Yüzyılın en önemli başarılarından biri olarak kabul edilen bildirmede “hoşgörü eğitimi” ve hoşgörü kavramından sıklıkla söz edilmektedir. Türkiye’de 1982 Anayasası’nın 10. maddesinde “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit” denilmekte ve 14. maddesinde de “demokratik düzeni ortadan kaldıracak, temel hak ve özgürlükleri yok edecek, ayrımcılığa yol açacak davranışların hoşgörü ile karşılanamayacağı” vurgulanmaktadır. 1973 yılından beri yürürlükte olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu da esasta demokrasi ve hoşgörü eğitimi öngörmekte, "iyi insan, iyi vatandaş, ekonomik açıdan kendi kendine yeterli, insan haklarına saygılı" bireyler yetiştirmeyi ve bu bireylerden meydana gelen demokratik toplumu oluşturmayı amaçlamaktadır.

Hoşgörü eğitimi bir ders ya da programla sınırlandırılmayacak kadar önemli görülmekte ve bu konuda başarılı olabilmek için eğitim kurumlarının tümüne ve toplumun her kesimine önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Aytaç’a göre (2006) fertleri çocukluktan itibaren hoşgörü, diyalog ve barış eğitiminden geçirerek problemlerini kalıcı-insani yollarla çözüme alışkanlığı kazandırılabilir. Bu alışkanlık, okul öncesinden başlayarak eğitim-öğretim süreçlerinin tümünde yaş ve seviye gruplarına göre düzenlemeler yapılarak fertlere kazandırılabilir. Konuya dikkat çekmek ve hoşgörü eğitiminin gerekliliğini ortaya koymak bakımından UNESCO tarafından 1995 yılının “Dünya Hoşgörü Yılı” ilan edilmesi ve aynı yıl ülkemizde geniş katılımlı “Hoşgörü ve Eğitim” toplantısı yapılması oldukça dikkat çekicidir. Bu kapsamda Coğrafya eğitimi ve hoşgörü eğitiminin birlikte ele alınıp değerlendirilmesi farklı derslerde hoşgörü eğitiminin nasıl yapılacağını göstermesi bakımından önemli görülmektedir. Yurt dışında yapılan çalışmalarda demokratik vatandaş yetiştirme, değerler eğitimi ve hoşgörü eğitiminde coğrafyanın yeri ve önemini ortaya koyan çeşitli çalışmalara rastlanmaktadır (Cosgrove, 2003; Gerber, 2003; Lambert, 1999; Stoltman, 1990; Żurawicz, Oberska ve Surmacz, 2014; Lambert ve Machon, 2001). Uluslararası Coğrafya Birliği (IGU), coğrafya eğitimi ile insanların birbirlerinden farklı olan yönlerinin farkına vararak birbirlerini daha iyi anlayabileceklerine dikkat çekmekte, tutum ve değerlerindeki değişiklikler ile yerel, bölgesel, ulusal ya da uluslararası düzeyde insan hakları ile ilgili sorunların çözümü için çalışabileceklerini açıklamaktadır (IGU, 2015). Türkiye’de uygulanmakta olan Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nda (CDÖP) açıklamalar bölümünde dersin eğitim ve öğretiminde, hoşgörü değerinin kazandırılmasına vurgu yapılması (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2011), programın bu yönde incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Coğrafya; çevre (ortam), insan ve zaman boyutlu olarak, konuları insan ve çevre açısından karşılıklı ilişki kurarak işleyen bir bilim dalıdır (Karabağ, 2001). İnsanla doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimleri, bu etkileşimler sonucunda gelişen faaliyetlerle durumları dağılışı, ilişki kurma, karşılaştırma, nedensellik ilkelerine bağlı kalarak ve çeşitli araştırma yöntemlerini uygulayarak araştırıp inceleyen, elde ettiği sonuçları bir sentez halinde ortaya koyan, kendi içerisinde çok sayıda bilim dalından oluşan bir bilimler topluluğudur (Özçağlar, 2009). Coğrafya eğitimi ile bireyler, dünyadaki diğer insanlarla olan bağlantıları ve mekânla olan

ilişkileri daha iyi fark ederler. Ayrıca bu ilişkiler kapsamında kişilerin ve toplumların mekân ve etkileşimde oldukları dünyanın neresinde olduğunu anlamasına yardımcı olan bilgi, kavram ve temelleri daha iyi algılarlar (Gümüüşü ve Balcıoğulları, 2005: 176). Dolayısıyla coğrafya eğitimi hoşgörü eğitimi açısından değerlendirildiğinde bireylerin dünya üzerindeki farklı dil, cins, din, inanç ve anlayışları görmelerinde, farklılıkların bilincine varmalarında, değişik düşünce ve kimliklere anlayışla bakabilmelerinde çok önemli bir alan olarak ortaya çıkmaktadır.

Hoşgörü eğitimi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde bunların çoğunlukla öğrenci ya da öğretmenlerin hoşgörü kavramına yönelik algıları, bakış açıları ya da görüşleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Gürkan, 1995; Kepenekçi, 2004; Kıroğlu, Elma, Kesten ve Egüz, 2012; Lintner, 2005; Stevens ve Charles, 2005; Şahin, 2011; Türe ve Ersoy, 2015). Bununla birlikte alan yazında hoşgörünün programlardaki yerini belirlemeye yönelik yerli ve yabancı araştırmalar da dikkat çekmektedir. Aytaç (2006) “Türk Milli Eğitim Müfredatında Hoşgörü ve Barış Eğitimi” başlıklı çalışmasında okul öncesi, ilköğretim Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Ortaöğretim Tarih, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında hoşgörü ve barış eğitimine ne kadar yer verildiğini ortaya koymuştur.

Watson ve Johnston (2006), doküman incelemesine dayalı gerçekleştirdikleri çalışmalarında, öğretmen eğitiminde hoşgörüyü ortaya koymuşlardır. Amerika toplumunun çok kültürlü bir yapıya sahip olduğunu ve farklılıkların bir arada yaşaması için hoşgörünün önemli olduğunu açıkladıkları çalışmalarında; hoşgörü eğitimi için öğretmenlere büyük görev düştüğü ve öğretmen yetiştirme programlarının bu doğrultuda hazırlanması gerektiği sonucuna varmışlardır.

Tatar (2009) “Okul Öncesi Eğitiminde (beş-altı yaş) Hoşgörü Eğitimi” başlıklı yüksek lisans tezinde, okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü kazanımlarını belirlemiş, bunların gerçekleşmesinde çocukların gelişim özelliklerine uygun ve zenginleştirilmiş bir içeriğin etkisini ortaya koymuştur.

Kolaç (2010) tarafından gerçekleştirilen “Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Felsefesiyle Türkçe Derslerinde Değerler ve Hoşgörü Eğitimi” başlıklı araştırmada, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Öğretim Programları (1-5; 6-8), “değerler” ve “hoşgörü” kavramlarına yer vermeleri açısından değerlendirilmiştir. Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus felsefesindeki hoşgörünün temelleri üzerinde durularak Türkçe derslerinde ve Türkçe öğretim programlarında bunlardan yararlanılması konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Raihani (2011) doküman incelemesine dayalı olarak hoşgörü eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaları incelemiş ve çalışmanın sonunda hoşgörü eğitimi ile ilgili araştırmaların program ve ders kitapları düzeyinde olduğunu belirlemiştir. Hoşgörü eğitimi için okulların politikaları, vizyonları, kültürleri, programları, yöneticileri, öğretmenleri ve öğrencilerinin aktivitelerinin bütüncül bir bakış açısıyla birlikte işe koşulması gerektiğini belirtmiştir.

Żurawicz, Oberska ve Surmacz (2014), “Tolerance in geographical education - a comparative analysis of geography school textbooks in Poland, Great Britain and Spain” adlı çalışmalarında seçilen üç ülkede Polonya, İspanya ve İngiltere’de Coğrafya ders kitaplarını, hoşgörü eğitimi açısından karşılaştırmışlardır.

Araştırmalar genelde öğretim programlarında hoşgörü eğitimine yeterince yer verilmediğini ortaya koymaktadır (Hansen, 2011; Raihani, 2011; Türe, 2014; Weidenfeld, 2002). Yapılan

çalışmalar incelendiğinde, Türkiye’de Coğrafya ve hoşgörü eğitimi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Oysaki CDÖP’da bu dersin eğitim ve öğretiminde hoşgörü değerinin kazandırılması gerektiği açıklanmaktadır. Ancak hangi öğrenme alanlarında, hangi kazanımlar ve etkinlikler ile hoşgörü değerinin kazandırılabilceği açık değildir. Bundan dolayı bu araştırmanın temel amacı CDÖP’ni hoşgörü eğitimi çerçevesinde değerlendirmektir. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili olarak

- Hangi açıklamalara yer verilmiştir?
- Kazanımlara ne kadar yer verilmiştir?
- Kazanımların sınıf düzeylerine göre dağılımı nasıldır?
- Kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı nasıldır?
- Etkinliklere ne kadar yer verilmiştir?
- Etkinliklerin sınıf düzeylerine göre dağılımı nasıldır?
- Etkinliklerin öğrenme alanlarına göre dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma, tarama modelindedir. Betimsel bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Tek başına bir araştırma yöntemi olarak kullanıldığında, araştırmanın amacına göre dokümanların kapsamlı içerik analizi yapılır. Araştırmacı dokümanları belirlemiş olduğu ilkeler ve kategoriler doğrultusunda analiz eder (Yıldırım ve Şimşek, 2011; Merriam, 1998).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında Türkiye’de uygulanmakta olan CDÖP (MEB, 2011) esas alınmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda CDÖP içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Nitel çalışmalarda dokümanların incelenmesinde içerik analizi kullanılmaktadır (Merriam, 1998: 123). İçerik analizi genellikle çok sayıdaki metin içeriklerinin ortak yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla, önemli olan anlamların yapılandırılmasına ve sınıflandırılmasına yönelik, nitelden nicele doğru genelleştirmeyi sağlayan bir yorum biçimidir (Gökçe, 2006: 17-18). Başka bir deyişle sosyal bilimler gibi deney ve gözlem yapabilmeyen sınırlı olduğu durumlarda üzerinde çalışılan metnin araştırma probleminde tespit edilen öğeler kapsamında ayrıntılı olarak incelenmesi ve elde edilen ilişkiler ve frekanslar yardımıyla çıkarımda bulunma yöntemidir. İçerik analizinde yapılan temel işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). İçerik analizi ile programda yer alan ve hoşgörü eğitimi ile ilişkili olduğu düşünülen öğrenme alanları, kazanımlar ve etkinlikler belirlenmiştir.

Araştırmanın güvenilirlik çalışması için iki uzman ayrı ayrı CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili önemli görülen kazanımları ve etkinlikleri belirlemiştir. Güvenirlik için iki araştırmacı tarafından belirlenen kazanım ve etkinlikler üzerinde Güvenirlik= Görüş Birliği/Görüş Birliği +

Görüş Ayrılığı X 100 formülü uygulanmış (Miles ve Huberman, 1994) ve görüş birliği sağlanmıştır. Daha sonra araştırma soruları kapsamında bulgularla ilgili sayısal veriler elde edilmiştir. Veriler tablolarda frekans ve yüzde (%) biçiminde sunulmuş ve ilgili programdaki örneklerle desteklenerek yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmada CDÖP, hoşgörü eğitimi açısından ele alınmış ve elde edilen bulgular araştırma sorularında verilen sıraya göre açıklanmıştır. CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan açıklamalar, kazanımlar ve etkinlikler belirlenmiştir. Sınıf düzeyleri ve öğrenme alanlarına göre kazanımlar ve etkinliklere ilişkin sayılar frekans ve % olarak tablolarda sunulmuş ve örneklerle desteklenmiştir.

CDÖP’da hoşgörü kavramına “Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanması İle İlgili Açıklamalar” bölümü Madde 9’da yer verilmiştir. Madde 9’da “Coğrafya Dersi Öğretim Programı; dayanışma, hoşgörü, bilimsellik, sevgi, saygı, duyarlılık, vatanseverlik, barış, estetik ve sorumluluk değerlerini kazandırmayı amaçlamıştır” denmektedir. Madde 11 ve Madde 16’da ise değer eğitiminden genel ifadelerle bahsedilmektedir. CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili açıklamalar bölümündeki ilgili madde dışında doğrudan bir açıklamaya rastlanmamaktadır. CDÖP’da hoşgörü eğitiminin hangi öğrenme alanlarında, hangi kazanımlar ve etkinliklerle gerçekleştirilebileceği açıkça ifade edilmemekle birlikte, yapılan analizler ile hoşgörü eğitimi ile ilişkilendirilebilecek kazanım ve etkinlikler belirlenmiştir.

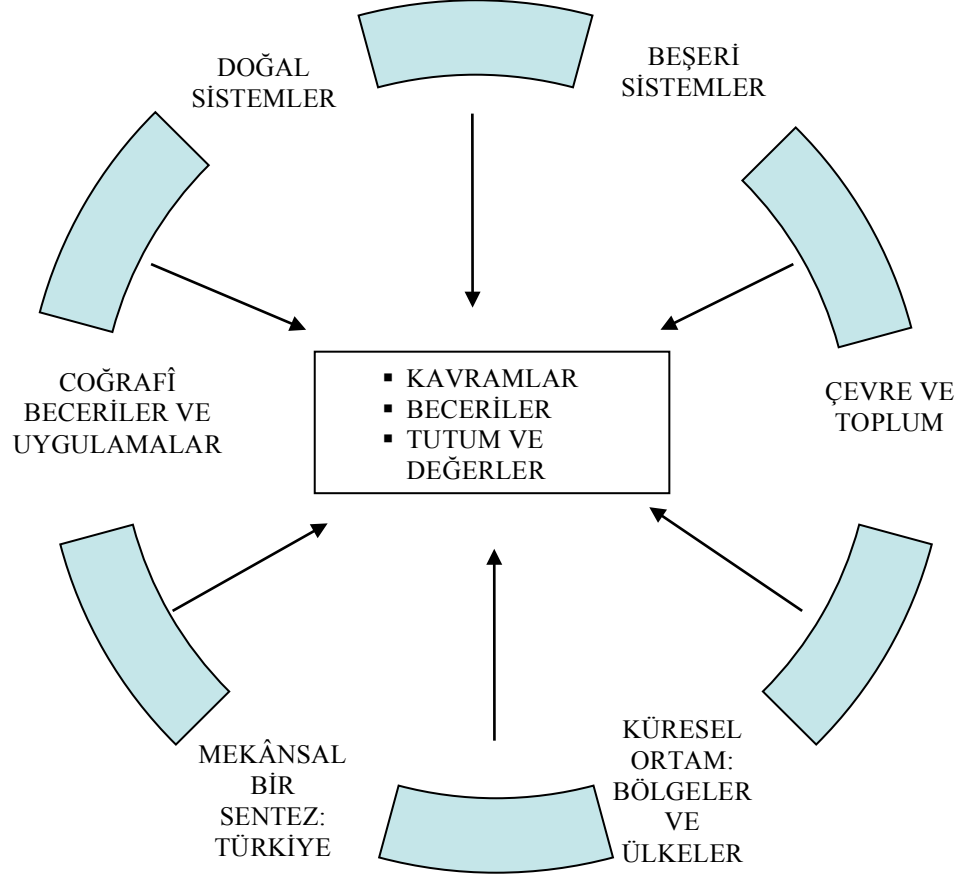
CDÖP’da sınıf düzeylerine göre kazanım ve hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanım sayıları Tablo 1’de yer almaktadır. Tablo 1’de görüldüğü gibi CDÖP’da her sınıf düzeyinde hoşgörü eğitimi ile ilgili kazanım bulunmaktadır. Tablo 1’de hoşgörü eğitimi ile ilgili kazanımların 9., 10. ve 12. sınıflarda birbirine yakın oranlarda bulunduğu, en düşük kazanım oranının ise 11. sınıf düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Coğrafya dersi öğretim programında yer alan toplam kazanım sayılarına göre hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanımların dağılımı

Sınıf Düzeyi	Sınıf Düzeylerine Göre Toplam kazanım		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Kazanım Sayıları ve Oranları	
	f		f	%
9. Sınıf	26		11	42
10. Sınıf	33		14	42
11. Sınıf	55		17	31
12. Sınıf	37		15	41
Toplam	151		57	37.7

Araştırmada hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanımların CDÖP’da öğrenme alanlarına göre dağılımına da bakılmıştır. Şekil 1’de CDÖP’da yer alan öğrenme alanları görülmektedir. Şekil 1’de görüldüğü gibi CDÖP’da “Doğal Sistemler, Beşeri Sistemler, Çevre ve Toplum, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler, Mekânsal Bir Sentez: Türkiye” öğrenme alanlarına yer verilmiştir.

“Coğrafi Beceriler ve Uygulamalar” öğrenme alanı, içeriği açısından tüm öğrenme alanlarının konu ve temaları ile bütünleşmiş durumdadır. Bu nedenle diğer öğrenme alanları altında belirlenen kazanımlar hazırlanırken, söz konusu öğrenme alanının içeriği ile bu beceri ve uygulamalar ilişkilendirilmiştir.

Şekil 1. Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nın Çatısı (MEB, 2011).

Hoşgörü eğitimi ile ilgili kazanımların sınıf düzeyleri ve öğrenme alanlarına göre dağılımları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Coğrafya dersi öğretim programında sınıf düzeylerine ve öğrenme alanlarına göre hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanımların dağılımı

ÖĞRENME ALANLARI	9. Sınıf			10. Sınıf			11. Sınıf			12. Sınıf			Toplam	
	Toplam kazanım		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Kazanım	Toplam kazanım		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Kazanım	Toplam kazanım		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Kazanım	Toplam kazanım		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Kazanım	Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Kazanım	
	f	%		f	%		f	%		f	%		f	%
Doğal Sistemler	15	3	20	5	-	-	3	-	-	3	1	33	4	7
Beşeri Sistemler	3	1	33	7	6	86	7	5	71	4	4	100	16	28
Mekânsal Bir Sentez: Türkiye	2	2	100	18	6	33	12	2	17	15	4	27	14	25
Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	3	2	67	1	1	100	7	6	86	6	5	83	14	25
Çevre ve Toplum	3	3	100	2	1	50	15	4	27	9	1	11	9	15
Toplam	26	11	42	33	14	42	55	17	31	37	15	41	57	100

Tablo 2’de hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan toplam kazanımın Doğal Sistemler öğrenme alanında 4 (%7), Beşerî Sistemler öğrenme alanında 16 (%28) Mekânsal Bir Sentez: Türkiye öğrenme alanında 14 (%25), Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler öğrenme alanında 14 (%25), Çevre ve Toplum öğrenme alanında 9 (%15) olduğu görülmektedir. Ancak kazanım sayılarının sınıf düzeylerine göre dengeli bir biçimde dağılmadığı dikkat çekmektedir. Örneğin 10. ve 11. sınıf düzeyinde doğal sistemler öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilgili hiç kazanım bulunmazken 10.,11. ve 12. sınıf düzeylerinde en fazla kazanım, küresel ortam: bölgeler ve ülkeler ile beşeri sistemler öğrenme alanlarındadır.

CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili kazanımlara farklı sınıf düzeyleri ve öğrenme alanlarından örnekler verilebilir. Doğal Sistemler öğrenme alanında 9. sınıf düzeyinde “A.9.11. Farklı iklim tiplerinin özellikleri ve dağılımları hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımı ile öğrencilerden iklim özellikleri ve dağılımlarındaki farklılıkları anlaması amaçlanmaktadır.

Beşerî Sistemler öğrenme alanında 12. sınıf düzeyinde “B.12.2. Örnek incelemeler yoluyla bir bölgedeki baskın ekonomik faaliyet türünün sosyal ve kültürel yaşama olan etkilerini tartışır.” kazanımı ile öğrencilerin sosyal ve kültürel yaşamlardaki farklılıklarda ekonomik faaliyetin etkisini fark etmesi amaçlanmaktadır.

Mekânsal Bir Sentez: Türkiye öğrenme alanında 10. sınıf düzeyinde “C.10.14. Doğal unsurlardan yola çıkarak Türkiye’deki kırsal yerleşme tiplerinin çeşitliliğini örneklendirir.”, 12. sınıf düzeyinde ise “C.12.1.Bölge tanımlama ve sınıflandırılmasında kullanılan kriterler açısından ülkemizdeki farklı bölge türlerini haritalar üzerinde örneklendirir.” kazanımları ile öğrencilerin kırsal yerleşme tiplerindeki çeşitliliği ve farklı bölge türlerini görmesi ve anlaması amaçlanmaktadır.

Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler öğrenme alanında 9. sınıf düzeyinde “Ç.9.1. Dünyadaki farklı bölge örneklerini, özellikleri ve bölge belirlemede kullanılan kriterler açısından analiz eder.”, 11. sınıf düzeyinde “Ç.11.1. Kültürü oluşturan unsurlardan yola çıkarak farklı kültürel bölgelerin yeryüzünde yayılış alanlarına ait analizler yapar.”, 12. sınıf düzeyinde “Ç.12.2. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin coğrafi özelliklerini karşılaştırarak ülkelerin farklı gelişmişliklerinin nedenlerini yorumlar.” kazanımları ile öğrencilerin dünyadaki farklı bölgeleri, farklı kültürel özellikleri ve farklı gelişmişlikleri, nedenleri ile birlikte analiz etmesi amaçlanmaktadır.

Çevre ve Toplum öğrenme alanında 9. sınıf düzeyinde,; “D.9.2. Doğal çevrenin insan faaliyetlerine etkilerini ve insanların doğal çevreye uyum süreçlerini karşılıklı ilişkileri çerçevesinde analiz eder.” 11. sınıf düzeyinde “D.11.3. Ülkeler arasında doğal kaynak kullanımındaki farklılığı çevresel sonuçlar açısından değerlendirir.” kazanımları ile de öğrencilerin insan-çevre ilişkilerindeki farklılıkları ve ülkelerin doğal kaynak kullanımındaki farklılıkları yine nedenleri ile birlikte değerlendirmesi amaçlanmaktadır.

Coğrafya Dersi Öğretim Programında, hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan örnek kazanımlarda “farklılık, çeşitlilik ve farklılıktaki nedenler” vurguları dikkat çekmektedir. Hoşgörü eğitiminde de farklılıkları kabul etme oldukça sık vurgulanan bir konu olduğu için Coğrafya Dersi Öğretim Programındaki bazı kazanımların hoşgörü eğitimi için fırsat oluşturabileceği söylenebilir.

Coğrafya Dersi Öğretim Programında sınıf düzeylerine göre etkinlik ve hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinlik sayıları Tablo 3’te yer almaktadır. Tablo 3’te de görüldüğü gibi her sınıf düzeyinde hoşgörü eğitimi ile ilgili etkinliğe rastlanmaktadır. Etkinlik sayısı, % 45 ile en fazla 10. sınıf düzeyinde, % 38 ile en az ise 9. sınıf düzeyindedir. Elde edilen bulgulardan Coğrafya Dersi Öğretim Programında hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanım ve etkinlik sayılarının yaklaşık birbirine paralel bir dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3. Coğrafya dersi öğretim programında yer alan toplam etkinlik sayılarına göre hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinliklerin dağılımı

Sınıf Düzeyi	Sınıf Düzeylerine Göre	
	Toplam kazanım	Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Kazanım Sayıları ve Oranları
	f	f %
9. Sınıf	26	10 38
10. Sınıf	33	15 45
11. Sınıf	40	17 43
12. Sınıf	41	18 44
Toplam	140	60 43

Hoşgörü eğitimi ile ilgili etkinliklerin sınıf düzeyleri ve öğrenme alanlarına göre dağılımları Tablo 4’te yer almaktadır. Tablo 4’te hoşgörü eğitimi ile ilgili toplam etkinlik sayısının Doğal Sistemler öğrenme alanında 5 (%8), Beşerî Sistemler öğrenme alanında 16 (%26) Mekânsal Bir Sentez: Türkiye öğrenme alanında 19 (%32), Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler öğrenme alanında 10 (%17), Çevre ve Toplum öğrenme alanında 10 (%17) olduğu görülmektedir. Ancak etkinlik sayılarının da kazanım sayılarında olduğu gibi sınıf düzeylerine göre dengeli bir biçimde dağılmadığı dikkat çekmektedir. Örneğin 10. sınıf düzeyinde Doğal Sistemler öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilgili hiç etkinlik bulunmazken, 9. sınıf düzeyinde Beşeri Sistemler, Mekânsal Bir Sentez: Türkiye, Çevre ve Toplum öğrenme alanlarında örnek olarak verilen etkinliklerin tümü hoşgörü eğitimi ile ilgilidir. Ayrıca 9. sınıf düzeyinde Beşeri Sistemler öğrenme alanında kazanımların tümü hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunmazken etkinliklerin tümünün ilgili bulunması tartışılması gereken bir konu olarak görülmektedir.

Tablo 4. Coğrafya dersi öğretim programında sınıf düzeylerine ve öğrenme alanlarına göre hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinliklerin dağılımı

ÖĞRENME ALANLARI	9. Sınıf			10. Sınıf			11. Sınıf			12. Sınıf			Toplam	
	Toplam Etkinlik		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Etkinlik	Toplam Etkinlik		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Etkinlik	Toplam Etkinlik		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Etkinlik	Toplam Etkinlik		Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Etkinlik	Hoşgörü Eğitimi İle İlgili Etkinlik	
	f	f	%	f	f	%	f	f	%	f	f	%	f	%
Doğal Sistemler	18	3	17	6	-	-	3	1	33	3	1	33	5	8
Beşeri Sistemler	3	3	100	8	5	63	7	4	57	4	4	100	16	26
Mekânsal Bir Sentez: Türkiye	2	2	100	16	8	50	8	3	38	14	6	43	19	32
Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	2	1	50	1	1	100	7	5	71	8	3	38	10	17
Çevre ve Toplum	1	1	100	2	1	50	15	4	27	12	4	33	10	17
Toplam	26	10	38	33	15	45	40	17	43	41	18	44	60	100

CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinliklere farklı sınıf düzeyleri ve öğrenme alanlarından örnekler verilebilir. Doğal sistemler öğrenme alanında 9. sınıf düzeyinde “Dünyanın İklim Zenginliği; Farklı iklim tiplerine ait özelliklerden yararlanılarak “Dünya İklim Bölgeleri” dağılım haritası oluşturulur” ve “İklimlerin Dili; Belirlenmiş iklim tiplerine göre gruplar oluşturularak yaratıcı drama çalışması yapılabilir.” Bu etkinlikler ile öğrencilerin

dünya üzerindeki farklı iklim özelliklerini ve bu özelliklerin insan yaşamına etkilerini; harita oluşturarak ya da grup ve yaratıcı drama çalışması ile yaparak yaşayarak öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Dolayısıyla etkinlikler ile öğrencilerde farklılıkları anlama ve kabullenme, yine hoşgörü eğitiminde önemli görülen yaparak ve yaşayarak öğrenme yoluyla gerçekleştirilmektedir. Yaratıcı drama çalışması ile öğrencilerin kendini başkalarının yerine koyması ve hoşgörü eğitimi açısından önemli olan empati becerilerinin gelişmesi sağlanabilir.

Beşerî Sistemler öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilgili etkinliklere 9. sınıf düzeyinde *“Yerleşmelerin Farklılaşması; çeşitli yerleşmelere ait fotoğraf, hava fotoğrafı, plan, resim vb. görsel materyaller sorgulanarak yerleşme doku ve tiplerinin oluşumunda etkili faktörler tablo hâline getirilebilir.”* örnek olarak verilebilir. 12. sınıf düzeyinde ise örnek etkinlik şöyledir: *“Ekonomik Faaliyetlerin Sosyokültürel Etkileri; Seçilen bir bölgedeki ekonomik faaliyetler belirlenerek bunlardan hangisinin baskın faaliyet olduğu tartışılır. Baskın ekonomik faaliyetin sosyal ve kültürel yaşama etkilerine senaryolar oluşturur.”* Bu etkinlikler ile öğrencilerin yerleşmelerdeki farklılıkları çeşitli görsellerden yararlanılarak görmesi, farklılıktaki nedenleri anlaması, ekonomik faaliyetlerin sosyal ve kültürel yaşama etkilerini tartışması amaçlanmaktadır. Hoşgörü eğitiminde de görsellerden ve tartışma yönteminden yararlanmak gerekmektedir. Ayrıca farklılıkları nedenleri ile anlama ve kabullenmenin farklı olana saygıyı da beraberinde getireceği düşünülmektedir. Etkinlikler, farklı olanı tanıma, farklılığın nedenini anlama ve kabullenme, farklı olana saygı gösterme bağlamında değerlendirildiğinde hoşgörü eğitimi açısından değerli bulunmaktadır.

Mekânsal Bir Sentez: Türkiye öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilgili 10. sınıf düzeyinde *“Kırsal Faaliyetler ve Değişim; Kır yerleşmeleri ve doğal unsurlarla ilgili kavram kartları kullanılarak kavramlar yorumlanır. Daha sonra kavram ağları oluşturulabilir.”*, 12. sınıf düzeyinde *“Mekânsal Zenginliğimiz; İklim, yer şekilleri, bitki örtüsü, nüfus ve ekonomik faaliyetleri gösteren haritalar incelenir. Dilsiz Türkiye haritaları üzerinde Belirlenen kriterlere uygun bölgeler oluşturulur.”* etkinlikleri ile öğrencilerin kırsal faaliyetler ve kır yerleşmelerindeki değişimi kavram kartları ve kavram ağları ile anlaması, nedenlerini görebilmesi, coğrafi özelliklerdeki farklılıkları haritalardan inceleyerek bir zenginlik olarak kabul etmesi amaçlandığı için etkinliklerin hoşgörü eğitimi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler öğrenme alanında 11. sınıf düzeyinde *“Kültürün Yayılış Alanları; Bölge analizi yöntemiyle Türk kültürünün yayılış alanları ve Türk kültüründe etkili olan faktörler sorgulanır. Bu alanlar dilsiz dünya haritası üzerinde belirlenerek Türk kültürüne ait karakteristik sembollerle gösterilebilir.”*, 12. sınıf düzeyinde *“Ülkeler Neden Farklı Gelişmişlerdir? Gelişmişlik kavramı ile ilgili zihin haritaları oluşturulur. Farklı gelişmişlik seviyesine sahip ülke örneklerinden yola çıkarak gelişmişlik farkını oluşturan doğa ve insana ait unsurların neler olduğu sorgulanır ve sınıflandırılır. Harita üzerinde gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler işaretlenerek rapor oluşturmaları istenir.”* Örnek olarak verilen etkinlikler ile öğrencilerden kültürün yayılış alanlarındaki ve ülkelerin gelişmişliklerindeki farklılıkları nedenleri ile birlikte haritalar üzerinden sorgulamaları ve rapor oluşturmaları istenmektedir. Hoşgörü eğitimi açısından farklılıkları görsellerden yararlanarak sorgulama önem taşımaktadır.

Çevre ve Toplum öğrenme alanında; hoşgörü eğitimi ile ilgili olarak 9. sınıf düzeyinde *“Doğayla Uyumlu Yaşam; Davacının doğa, davalının insanlar olduğu insan-doğa ilişkisini tüm*

boyutları ile sorgulayan mahkeme simülasyonu hazırlanabilir.”, 11. sınıf düzeyinde “Doğal Kaynaklara Karşı Farklı Tutumlar; Seçilen ülkelere ait doğal kaynak kullanım durumu karşılaştırmalı olarak listelenir veya Venn şemasında gösterilir. Bu şema incelenerek neden-sonuç ilişkilerini bulmaya yönelik sorgulama yapılabilir.” etkinlikleri ile insan-doğa ilişkileri ve doğaya karşı farklı tutumlar öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmeleri için mahkeme simülasyonu ve Venn şeması yardımıyla gösterildiğinden hoşgörü eğitimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın sonunda CDÖP, hoşgörü eğitimi açısından değerlendirilmiş ve programda kimi kazanım ve etkinliklerin hoşgörü eğitimi için bir fırsat oluşturabileceği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara dayalı olarak araştırmanın sonuçları şöyle sıralanabilir:

- CDÖP’da, hoşgörü eğitimi ile ilgili vurgu dersin eğitim öğretimine ilişkin açıklamalar bölümünde Madde 9’da yer almaktadır. Bunun dışında CDÖP’da doğrudan hoşgörü eğitimine ilişkin bir açıklamaya yer verilmemiştir.
- CDÖP’da, hoşgörü eğitimi ile ilgili olabilecek kazanımlara 9., 10. ve 12. sınıflarda birbirine yakın oranlarda yer verilmiştir. Bu konuda en düşük kazanım oranı ise 11. sınıf düzeyindedir.
- CDÖP’da, hoşgörü eğitimi ile ilişkilendirilebilecek kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımlarına bakıldığında, toplam kazanım sayısı ve oranı; en fazla Beşeri Sistemler, en az ise Doğal Sistemler öğrenme alanındadır.
- CDÖP’da, hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanım sayıları sınıf düzeylerine göre dengeli bir biçimde dağılmamıştır. 10. ve 11. sınıf düzeyinde doğal sistemler öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilgili hiç kazanım bulunmazken 10.,11. ve 12. sınıf düzeylerinde en fazla kazanım, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler İle Beşeri Sistemler öğrenme alanlarındadır.
- CDÖP’da, hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinlik oranı, en fazla 10. sınıf düzeyinde, en az ise 9. sınıf düzeyindedir. CDÖP’da, hoşgörü eğitimi ile ilgili etkinliklerin öğrenme alanlarına göre dağılımına bakıldığında, toplam etkinlik sayısı ve oranı; en az Doğal Sistemler, en fazla ise Mekânsal Bir Sentez: Türkiye ve Beşeri Sistemler öğrenme alanlarındadır.
- CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinlik sayıları da kazanım sayılarında olduğu gibi sınıf düzeylerine göre dengeli bir biçimde dağılmamıştır. 10. sınıf düzeyinde Doğal Sistemler öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilgili hiç etkinlik bulunmazken, 9. sınıf düzeyinde Beşeri Sistemler, Mekânsal Bir Sentez: Türkiye, Çevre ve Toplum öğrenme alanlarında örnek olarak verilen etkinliklerin tümü hoşgörü eğitimi ile ilgilidir.
- CDÖP’da, 9. sınıf düzeyinde Beşeri Sistemler öğrenme alanında kazanımların tümü hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunmazken etkinliklerin tümünün ilgili olduğu görülmüştür.

- CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanım ve etkinlik sayıları, yaklaşık birbirine paralel bir dağılım göstermektedir.
- CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinlik örneklerinin uygulanmasında öğretmenin hoşgörü eğitiminin ilkelerini bilerek hareket etmesi önemlidir. Öğretmenin, etkinliklere öğrencilerin etkin katılımını sağlaması, onlara nedenlerini kavratarak farklılıkların doğal ve kaçınılmaz olduğunu, çeşitlilik ve zenginlik olduğunu göstermesi büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın sonunda, CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanımların çoğunlukla Beşeri Sistemler öğrenme alanında olduğu görülmüştür. Beşerî Sistemler öğrenme alanında “beşerî faaliyetler, bunların ortaya çıkardığı dokular, süreçler ve ilişkilerin verilmesi amaçlanmakta, nüfus, yerleşme, ekonomik faaliyetler, ulaşım ve iletişim, politika, kültür, yönetim ve turizm konuları çerçevesinde oluşan sistemler değerlendirilmektedir” (MEB, 2011). Bu öğrenme alanındaki kazanım ve etkinlikler, çoğunlukla sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki farklılıkları anlamaya yöneliktir. Cosgrove’e (2003) göre Coğrafya eğitiminin en önemli amaçlarından biri öğrencilere dünyadaki farklılık ve çeşitliliği göstermektir. Farklılıklara açık olma, özellikle insanın doğuştan getirdiği cinsiyet, dil, din, etnik yapı gibi farklılıkları doğal karşılama hoşgörünün en temel unsurudur (Aslan, 2001: 20; Atalay, 2008: 42). Özdoğan (1995: 63) hoşgörüyü; “Başkalarının kendisinden farklı düşünme ve yaşama biçimleri olmasını kabul eden kimsenin tutumu”, Bozkurt (1995: 171) ise, “İnsan olma sürecinde, başka davranış ve biçimleri yadırgamaması, yadsımaması” olarak tanımlamaktadır. Hoşgörü eğitimi ile ilgili çalışmalarda en fazla “farklılıkları anlama, kabullenme ve saygı duyma” vurgulanmaktadır (Aytaç, 2006; Gözübüyük, 2002; Köknel, 1996: 67; Kuçuradi, 1996: 165-167; O’donnell, 1995: 33; UNESCO, 1995: 9). Hansen (2011: 111-112), hoşgörü eğitimi ile yapılmaya çalışılanın “farklı din, düşünce, yaşam tarzı, sosyo-ekonomik düzeyleri bilmek ve anlamak” olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle de Beşeri Sistemler öğrenme alanındaki çok sayıda kazanım ve etkinliğin hoşgörü eğitimi açısından bir fırsat olarak görülmesi ve bu yönde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili kazanım ve etkinlikler açısından Beşeri Sistemler öğrenme alanı dışında, şu üç öğrenme alanı; “Mekânsal Bir Sentez: Türkiye, Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler, Çevre ve Toplum” öğrenme alanları da dikkat çekmektedir. Mekânsal Bir Sentez: Türkiye öğrenme alanında; “öğrencilere yaşadığı alandan başlayarak, bölgemiz, ülkemiz ve ülkemizin içinde bulunduğu jeopolitik ortamla ilgili coğrafi bilinç kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu anlamda ülkemizin konumu, doğal ve beşerî özellikleri, bölge özellikleri, içinde bulunduğu bölgesel ve küresel jeopolitik ortamlar ve ilişkilere ait konular verilmektedir” (MEB, 2011). Bu öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan kazanım ve etkinliklerle, öğrencilerin kırsal faaliyetlerdeki değişimi, kır yerleşmelerindeki çeşitliliği görmesi, farklı bölgeleri ve yaşam biçimlerini görerek bunları mekânsal zenginliğimiz olarak kabul etmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Yapılan çalışmalarda da hoşgörünün unsurları arasında farklı bir davranış, inanç, düşünce olduğunu kabul etme, engellememe ve farklılıklara karşı olumsuz tavır sergilememe bulunmaktadır (Aslan, 2001: 20; Atalay, 2008: 42; Walzer, 1998: 27). Belirlenen kazanım ve etkinlikler yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde farklılıkları görme, kabullenme ve bunları bir zenginlik olarak değerlendirmeye hizmet edeceğinden hoşgörü eğitimi açısından önemli görülmektedir.

Öte yandan Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler öğrenme alanında; “dünyayı anlama ve anlamlandırma amaçlanmıştır. Küresel ortam ve ülkelerle ilgili ekonomik, kültürel, stratejik ve jeopolitik boyutlar, karşılıklı ilişkiler ve bunların sonuçları ele alınmaktadır. Kıtalar ve okyanuslar, küresel ilişkiler, önemli özellikleri ile ön plana çıkmış ülkeler ve bölgeler, küresel etkiye sahip sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve çevresel örgütler, jeopolitik gerilim ve çatışma alanları işlenmektedir” (MEB, 2011). Bu öğrenme alanındaki kazanımlar ile öğrencilerin dünyadaki farklı bölgeleri, farklı kültürel özellikleri ve farklı gelişmişlikleri, nedenleri ile birlikte analiz etmesi amaçlanmaktadır. Örnek olarak verilen etkinlikler ile öğrencilerden kültürün yayılış alanlarındaki ve ülkelerin gelişmişliklerindeki farklılıkları nedenleri ile birlikte haritalar üzerinden sorgulamaları ve rapor oluşturmaları istenmektedir. Dolayısıyla bu öğrenme alanında da dünyadaki sosyal, kültürel, ekonomik farklılıkları küresel boyutta anlamlandırabilme söz konusudur. Gerek Mekânsal Bir Sentez: Türkiye gerekse Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler öğrenme alanlarındaki kazanım ve etkinlikler, öğrencilerin yerel/ulusal ya da küresel/uluslararası boyutlarda sosyal, kültürel, ekonomik vb. farklılıkları nedenleri ile değerlendirmesini sağlamaya yöneliktir. Kültürel farklılıkları anlama, kabul etme ve saygı duyma, hoşgörü eğitiminde sıklıkla vurgulanmaktadır (Almond, 2010:131; Karataş, 1995: 21; Keleş, 1995: 73; O’donnell, 1995: 33). UNESCO (1995: 9) tarafından hoşgörü, “Dünyadaki farklı kültürel zenginliği kabul etme, takdir etme ve bu çeşitliliğe saygı duyma” olarak tanımlanmaktadır. Hoşgörü eğitiminde öğrencilerin farklılıklara çeşitlilik olarak bakabilmesi, bireyler, topluluklar ve uluslararasıdaki farklılıkların dünyayı zenginleştiren çeşitliliğin kaynağı olduğunu kabul etmesi büyük önem taşımaktadır (Gözübüyük, 2002; O’donnell, 1995: 33; UNESCO, 1995). Bu, farklılıkları içinde barındıran küreselleşmiş dünyada barış içinde bir yaşamın sürdürülebilmesi sağlamak için de oldukça önemlidir (Atalay, 2008: 43; UNIS, 2004; Weidenfeld, 2002: 95). Çünkü hoşgörü “aynı toplumda yaşayan farklı görüş ve özelliklere sahip birey ve grupların barış içinde bir arada yaşamasına olanak sağlayan sosyal bir erdem ve siyasi bir prensip” olarak kabul edilmektedir (Pasamonik, 2004: 206).

Diğer taraftan Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler öğrenme alanında verilen örnek etkinlik ile öğrencilerden özellikle Türk kültürünün yayılış alanları ve Türk kültüründe etkili olan faktörleri sorgulamalarının beklenmesi hoşgörü eğitimi açısından üzerinde dikkatli durulması gereken bir konudur. Çünkü hoşgörü eğitiminde, bir kültürü diğer kültürlerden ayrıcalıklı ve üstün görmek kabul edilemez bir durumdur. Jane Ferrar’ın 1976’da yayımlandığı "Hoşgörünün Boyutları" (The Dimensions of Tolerance) makalesiyle hoşgörü eğitiminde önemli yer bulan üç unsurdan biri; “İnançların, yaşamların ve kültürlerin çok çeşitli olabileceğini kabullenme hiçbir inancı ya da kültürü yadırgamamadır” (Dağlı, 1995: 40). Bu nedenle etkinlik gerçekleştirilirken öğretmenin bu konuda göstereceği tutum ve davranışlar büyük önem taşımaktadır. Sadece Türk kültürünün değil başka kültürlerin de yeryüzünde dağılışı gösterdiği alanlar ve etkilerinin incelenmesi hoşgörü eğitimi açısından önemli olduğu gibi coğrafyanın ilkeleri açısından da oldukça önemlidir. Coğrafyada kültürel farklılıkları mekânla ilişkilendirerek farklılıkları oluşturan coğrafi nedenleri görebilmek esastır. Yapılan çalışmalara göre hoşgörü eğitiminde görünüm, durum, konuşma, davranış ve değerlerin yaşanılan coğrafyanın etkisiyle farklı olduğunu kabullenme, farklı kültürleri bir zenginlik olarak görme, saygı duyma ve barış içinde yaşama vardır (Lambert, 1999; Recor, 2015; UNESCO, 1995). Dolayısıyla bu öğrenme alanındaki kazanım ve etkinliklerin de genelde hoşgörü eğitimine hizmet edeceği söylenebilir.

Çevre ve Toplum öğrenme alanında; “Ekoloji (çevre bilim) ve çevre konuları işlenerek öğrencilerin bu konuda tutum ve değerler kazanmaları amaçlanmıştır. Bu öğrenme alanında;

doğal kaynakların kullanımı, doğal afetler, çevre sorunları, yönetim ve planlama ile çevresel değişim işlenmektedir” (MEB; 2011). Bu öğrenme alanındaki kazanımlar ve etkinlikler ile öğrencilerden “insan-çevre ilişkilerindeki ve doğal kaynak kullanımındaki farklılıklar” ile “doğaya karşı farklı tutumları” yine nedenleri ile birlikte değerlendirebilmesi beklenmektedir. Söz konusu kazanım ve etkinlikler yine doğrudan farklı yaşayış, kültür, inanç, değer ve tutumları anlamaya yöneliktir. Coğrafya eğitimi öğrencilerin, doğal/fiziki ve sosyal/beşeri çevrenin insanların değer, tutum ve inançlarını nasıl etkilediğini anlamaları için fırsat sunar, diğer insanlara karşı sosyal empati, hoşgörü ve saygı geliştirmelerini sağlar (Australian Geography Teachers Association 1988 aktaran Stoltman, 1990: 36). Köknel (1996: 67) hoşgörüyü, “insanların birbirinden ayrı, farklı duygu, düşünce, davranış, tutum, eylem biçimleri olabileceğini bilmek ve kabul etmek”, Keleş (1995: 73) ise, “kişinin kendi düşünce ve değer yargılarına uymayan düşüncelere ve değer yargılarına sahip kişilerin haklarına saygılı olması” biçiminde açıklamaktadır. Hoşgörüde farklı düşünce, değer, inanç ve davranışları anlama ve saygılı olma beklendiği için (Ateş, 2007: 50; Laik, 1996: 41; UNESCO, 1995: 9) bu öğrenme alanındaki kimi kazanım ve etkinlikler de hoşgörü eğitimi açısından önemli görülmektedir.

CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili en az kazanım, Doğal Sistemler öğrenme alanında yer almaktadır. Doğal sistemler öğrenme alanında çoğunlukla doğal/fiziki ortamı anlamaya ve açıklamaya yönelik kazanım ve etkinliklere yer verilmiş, “doğa unsurları olan hava ve iklim, yer şekilleri, toprak, bitki ve sularla ilgili oluşum süreçleri, ilişkiler ve oluşan sistemler ve karşılıklı etkileşimlerin verilmesi amaçlanmıştır” (MEB, 2011). Bu öğrenme alanında hoşgörü eğitimi ile ilişkilendirilebilecek kazanımlar ve etkinliklerin iklim konusuyla ilgili olduğu görülmüştür. İlgili kazanım ve etkinlikler ile öğrencilerin farklı iklim tiplerinin özellikleri ve dağılışları hakkında çıkarımlarda bulunması ve dünyanın iklim zenginliğini fark etmesi hoşgörü eğitimi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca farklı iklim bölgelerinde yaşayan insanların fiziksel ve duygusal özellikleri, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam biçimleri değişmektedir. Öğrencilerin bu farklılıkları doğal karşılması ve hoş görmesi ancak bu yönde yapılacak bir eğitimle sağlanabilir. Doğal sistemler öğrenme alanına ilişkin kazanım ve etkinliklerin çoğunluğu hoşgörü eğitimi açısından uygun görülmemekle birlikte konular doğal ortam-insan ilişkisi açısından ele alındığında ve farklılıkları oluşturan doğal nedenler vurgulandığında hoşgörü eğitimi açısından bir fırsat oluşturulabileceği düşünülmektedir.

CDÖP’da hoşgörü eğitimi ile ilgili bulunan etkinlikler incelendiğinde; grup ve yaratıcı drama çalışması, tartışma ve mahkeme simülasyonu, kavram kartları, kavram ağları, Venn şeması, haritalar ve çeşitli görsellerden yararlandığı görülmektedir. Sayılan etkinlikler, öğrencilerin doğal, kültürel, sosyal, ekonomik vb. farklılıkları somutlaştırarak, yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri, kabullenmeleri, empati geliştirmeleri ve saygı duymaları bakımından oldukça önemlidir. Empati becerisinin gelişmesi öğrencilerin hoşgörü kazanmalarında oldukça önemli görülmektedir (Khitruk ve Ulianova, 2012: 23). Hansen’e göre (2011: 125) eğitimde farklı din ve yaşam tarzlarına yer verilmesi, drama, müzik ve resim gibi farklı yöntemlerin kullanılması hoşgörüyü geliştirmede etkili olabilir. Kaymakcan (2007) öğrencilere tartışma ortamında kendi görüşlerini açıklama fırsatı verilmesinin farklı görüşleri ortaya çıkarma ve tek gerçeklik olduğu düşüncesinden uzaklaşma açısından önemli olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte temsiller, oyunlar, sosyal aktiviteler yoluyla öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmenin hoşgörü eğitimi açısından önemini dile getirmektedir. Türe (2014: 156) de öğrencilerin etkin

katılımını sağlayan yöntemlerin hoşgörüyü geliştirmede daha işlevsel olabileceğini açıklamaktadır.

CDÖP’da ayırt etmeksizin tüm değerler için “bir örnek olaydan ya da öyküden hareketle, değerleri açıklama, ahlâkî muhakeme ve değer analizi şeklinde verilmelidir. Değerlere kazanımlar içinde zaman zaman yer verilmiştir. Öğretmen tıpkı becerilerde olduğu gibi uygun gördüğünde etkinlikler için de değerleri vurgulayan bölümler oluşturularak programda belirtilen değerleri pekiştirmelidir.” açıklamalarına yer verilmiştir. Ayrıca programda “öğretmen, okulun bulunduğu çevreye göre programdaki etkinlik örneklerini seçmeli ya da kendisi etkinlik hazırlamalıdır. Yeni etkinlikler tasarlanırken, dersin genel amacı, kazanımlar, farklı öğrenme stilleri ve zekâ türlerine sahip öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Öğretmen bilgi dağıtıcı rolü yerine, öğrencilerin bilgiyi yapılandırılmalarına yardımcı olma rolünü benimsemelidir...” denmektedir (MEB; 2011: 2-3). CDÖP’da değerler eğitimi ile ilgili genel açıklamalara yer verilirken hoşgörü değerinin kazandırılmasına yönelik ayrıntı bulunmamaktadır. Bu nedenle CDÖP’da hoşgörü değerinin hangi kazanım ve etkinlikler yoluyla kazandırabileceğine ilişkin kılavuz kitaplar ve Coğrafya derslerinde hoşgörü eğitimine yönelik etkinlik örnekleri içeren kitaplar hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Almond, B. (2010). Education for tolerance: cultural difference and family values. *Journal of Moral Education*. 39(2), 131-143.
- Aslan, Ö. (2005). *Kur’an ve hoşgörü*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve tolerans kavramlarına etimolojik açıdan analitik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 357-380.
- Atalay, Ö. Y. (2008). *Felsefi açıdan tolerans ve hoşgörü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ateş, T. (2007). *Hoşgörü ve uzlaşma*. İstanbul: Nesa Yayıncılık.
- Aytaç, A. (2006). Türk milli eğitim müfredatında hoşgörü ve barış eğitimi. *Eğitim Bülteni*, 24(4). <http://www.egitimbulteni.com/detay.php?YaziID=24> adresinden 03.02.2015 tarihinde indirilmiştir.
- Bilgin, B. (1998). İslâm ve hoşgörü. *Diyanet İlmî Dergi*, 34(1), 116.
- Bozkurt, F. (1995). Türk halk kültüründe hoşgörü, *Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri* 10-12 Haziran 1995, Antalya.
- Canto-Sperber, M. (1996). How far can tolerance go?. *Diogenes*, 44 (4), 175-188.
- Cosgrove, D. (2003). Globalism and tolerance in early modern geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 93(4): 852-870.
- Colesante, R. J. ve Biggs, D. A. (1999). Teaching about tolerance with stories and arguments. *Journal of Moral Education*, 28(2), 185-199.

- Dağlı, R. Ç. (1995). Eğitimde hoşgörü. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, 5 Mayıs 1995, 39-47, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın No: 2.
- Gerber, R. (2003). *International handbook on geographical education*. Springer Science and Business Media Dordrecht Netherlands. Retrieved on 12-March-2014 at URL: <https://books.google.com.tr>
- Gümüşçü, O. ve Balcıoğulları, A. (2008). *Coğrafya'ya giriş*, Ankara: Bilge Yayınları.
- Gürkan, T. (1995). Üniversite öğrencilerinin hoşgörü kavramına bakışı. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, 5 Mayıs 1995, 12-16, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın No: 2.
- Gürkaynak, İ. (1995). Eğitimde hoşgörü, *Hoşgörü ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği XIII. Öğretim Toplantısı* 29-30 Kasım 1995, 82-91, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi: kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gözübüyük, M. (2002). *Türkiye'de demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitiminin yaygınlaşmasında sivil toplum kuruluşlarının yeri ve önemi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Halstead, J. M. and Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*. 30(2), 169-202.
- Hansen, O. H. B. (2011). Teaching tolerance in public education: organizing the exposure to religious and life-stance diversity. *Religion & Education*, 38, 111-127.
- IGU International Geographical Union (2015). The Commission on Geographical Education of the International Geographical Union. Retrieved on 12-January-2015 at URL: http://www.igu-cge.org/charters_1.html
- Kavcar, C. (1995). Açılış konuşması. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, 5 Mayıs 1995, 1-5, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın No: 2.
- Karabağ, S. (2001). Sosyal bilgiler programlarında coğrafya konularının içeriği, L. Küçükahmet-C. Şahin (Ed.), *Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (s.15-27).Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, E. (1995). Açılış konuşması. *Uluslararası Hoşgörü Kongresi*, 10-12 Haziran 1995, Antalya
- Kaymakcan, R. (2007). Bir değer olarak hoşgörü ve eğitimi. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi* 2(6), 114-119.
- Keleş, B. (1995). Siyasette hoşgörü. *Uluslararası Hoşgörü Kongresi*, 10-12 Haziran 1995, Antalya
- Kepenekçi, K. Y. (2004). Sınıf öğretmenlerine göre hoşgörü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 38, 250-265.

- Kıroğlu, K., Elma, C., Kesten, A. ve Egüz, Ş. (2012). Üniversitede demokratik bir değer olarak hoşgörü. *Journal of Social Studies Education Research*, 3(2), 86-104.
- Khitruk , V. V. ve Ulianova , O. A. (2012). Inclusive tolerance as a basis of professional competence of prospective teachers. *Problems of Education In The 21st Century*, 43, 21-32.
- Kolaç, E. (2010). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus felsefesiyle Türkçe derslerinde değerler ve hoşgörü eğitimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 193-208.
- Köknel, Ö. (1996). Hoşgörünün ruhsal-toplumsal temelleri. B. Onur (Ed.). *Hoşgörü ve eğitim* içinde (s. 67-78). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1996). On tolerance and the limits of toleration. *Diogenes*, 44(4), 163-174.
- Laik, Ö. (1996). Türk toplumunda hoşgörü ve gelişmesi. B. Onur (Ed.). *Hoşgörü ve eğitim* içinde (s. 40-59). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Lambert, D. (1999). Geography and moral education in a super complex world: the significance of values education and some remaining dilemmas, *Ethics, Place and Environment*, 2(1), 5-18.
- Lambert, D., & Machon, P. (2001). Introduction: Setting the scene for geography and citizenship education. In D. Lambert, P. Machon, D. Lambert,&P. Machon (Eds.), *Citizenship through Secondary Geography*. (pp. 1-8). London: Routledge.
- Lintner, T. (2005). A world of difference: teaching tolerance through photographs in elementary school. *The Social Studies*, January/February, 34-37.
- MEB (2011). Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Coğrafya Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), Ankara. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx> adresinden 047.02.2015 tarihinde indirilmiştir.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Neufeldt, V. (1994). *Webster's new world dictionary*. (Third College Edition) New York: McMillan Publishing G & C Merriam Company Publishers.
- O'donnell, F. (1995). Tolerance: respecting diversity in a complex world. *Uluslararası Hoşgörü Kongresi*, 10-12 Haziran 1995, 25-31, Antalya.
- Öner, N. (1995). *Felsefe yolunda düşünceler*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Özçağlar, Ali. (2009). *Coğrafyaya giriş*, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Özdoğan, B. (1995). Ailede hoşgörü. İ. Pehlivan (Yay. Haz.). *Hoşgörü ve eğitim toplantısı* içinde (s. 63-68). Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın No: 2.
- Pasamonik, B. (2004). The paradoxes of tolerance. *The Social Studies*, September/October, 206-210.

- Raihani. (2011). A whole-school approach: a proposal for education for tolerance in Indonesia. *Theory and Research in Education*, 9(1), 23-39.
- Recor A. (2015). Teaching tolerance. Retrieved on 07-February-2015 at URL: <http://learningtogive.org/papers/paper233.html>
- Ricoeur, P. (1996) Obstacles and limits to tolerance. *Diogenes*, 44, 161-163.
- Russell, B. (1997). *Sorgulayan denemeler*, Çev: Nermin Arık, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Stevens, R. ve Charles, J. (2005). Preparing teachers to teach tolerance. *Multicultural Perspectives*, 7(1), 17-25.
- Stoltman, J. P. (1990). *Geography education for citizenship*. Colorado, U.S.: Social Science Education Consortium. Retrieved on 03-July-2014 at URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED322081.pdf>
- Şahin, Ç. (2011). Perceptions of prospective teachers about tolerance education. *Educational Research and Reviews*, 6(1), 77-86.
- Tatar, A. F. (2009). *Okul öncesi eğitiminde (5-6 yas) hoşgörü eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türe, H. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hoşgörü algısı ve hoşgörü eğitimine bakışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Türe, H. ve Ersoy, A. F. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hoşgörü eğitimine bakışı ve hoşgörü eğitimine ilişkin uygulamaları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(1), 57-87.
- UNESCO (1995). The declaration of principles on tolerance. Retrieved on 20-November-2012 at URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001518/151830eo.pdf>
- UNESCO (1994). Tolerance: the threshold of peace. Retrieved on 20-November-2012 at URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000981/098178e.pdf>
- United Nations Information Service. UNIS (2004). Throughout History Anti-Semitism Unique Manifestation of Hatred, Intolerance, Persecution Says Secretary-General in Remarks to Headquarters Seminar. Retrieved on 20-February-2015 at URL: <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2004/sgsm9375.html>
- Walzer, M. (1998). *Hoşgörü Üzerine*. Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Watson S. W. and Johnson L (2006) Tolerance in teacher education. *Multicultural Education* 13(3): 14-17.
- Weidenfeld, W. (2002). Constructive conflicts: tolerance learning as the basis for democracy. *Prospects*, 32(1), 95-102.
- Widmalm, S. (2005). Trust and tolerance in India: findings from Madhya Pradesh and Kerala. *India Review*, 4, 233-257.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Genişletilmiş 8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yürüşen, M. (2001). *Çeşitlilikten özgürlüğe*. Ankara: Liberte Yayınları.

Żurawicz E., Oberska M., Surmacz M. (2014). Tolerance in geographical education - a comparative analysis of geography school textbooks in Poland, Great Britain and Spain. IGU Regional Conference, Krakow, Poland. Retrieved on 03-May-2015 at URL: http://www.geo.uj.edu.pl/konferencja/igu2014/programme/pdf/C12_20_33_WHATPP3/Zurawicz_Tolerance.pdf